Rim in barbari: rojstvo novega sveta – razstava v Palazzu Grassi, Benetke, 26. 1.–20. 7. 2008

Meseci med 26. januarjem in 20. julijem 2008 so v beneškem Palazzu Grassi rezervirani za velik mednarodni projekt, ki je še posebno zanimiv za klasične filologe ter preučevalce antike in srednjega veka: za razstavo z naslovom *Rim in barbari: rojstvo novega sveta*. Društvo za antične in humanistične študije Slovenije je organiziralo ogled za svoje člane v soboto, 5. aprila, razstavo pa priporočamo tudi vsem, ki si je doslej še niso ogledali.

Razstavo so organizirale kulturne ustanove iz treh evropskih držav – Italije (Palazzo Grassi), Nemčije (Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland) in Francije (École française de Rome), vendar je sodelujočih še bistveno več, saj je razstavljenih 1700 predmetov posodilo več kot 20 držav, med njimi tudi ZDA. Kot na več mestih poudarjajo organizatorji, hoče projekt preseči stereotipno podobo 'barbarskih' ne-rimskih ljudstev, ki so ogrožala in naposled uničila stari Rim, in predstaviti bogastvo njihove umetnostne zapuščine same po sebi ter večplastnost zgodovinskih stikov med Rimljani in barbari – medsebojno oplajanje kultur, ki je oblikovalo srednji vek in s tem poznejše evropske civilizacije.

V skladu s to zasnovo se razstava kronološko začne s Cezarjevimi vojnami proti Galcem (58–50 pr. Kr.). Čeprav je poudarek na sočasnih artefaktih, so posamezni dogodki in osebnosti predstavljeni tudi prek poznejših upodobitev, ki so jih ustvarjali zlasti francoski slikarji 19. stoletja in z njimi sooblikovali današnje predstave

o Rimljanih in drugih ljudstvih. V zvezi z galskimi vojnami je tak primer slika Vercingetoriksove predaje (Paul-Henri Motte, 1886), kjer galski voditelj močno spominja na Galce v poznejših stripih o Asteriksu, podobnih upodobitev pa so bili deležni tudi zgodovinski dogodki in osebe iz drugih dob, zajetih v beneški razstavi: Evariste-Vital Luminais, ki se je specializiral za merovinško obdobje, je denimo eden od stvarnikov stereotipnega Galca s čelado in košatimi brki.

Sočasni eksponati obsegajo rimske in avtohtone domače izdelke, posebno opazna pa so dela, ki so vzniknila iz stapljanja rimske kulture z domačimi. Zanimive so na primer germanske in saksonske ploščice iz tolčenega zlata – pogosto gre za sploščene rimske zlatnike – z izjemno minucioznimi vtisnjenimi ornamentami, ki so jih po eni strani navdihovale domače kulturne predstave (germanski bog Odin), po drugi pa rimski geometrijski vzorci. Predstavljena so tudi besedila, v katerih Rimljani opisujejo barbare in svoje stike z njimi. Takšni primeri so seveda Cezarjevi odlomki o Galcih ali Tacitovi o Germanih, pa tudi denimo *tabula Claudiana* iz 1. stoletja po Kr. – plošča z vklesanim besedilom Klavdijevega poziva rimskemu senatu, naj galskim odličnikom dovoli dostop do visokih služb in celo do mest v senatu.

Razstava spremlja razvoj do velikih barbarskih preseljevanj v pozni antiki in naposled do padca zahodnorimskega cesarstva leta 476, pri čemer med drugim izpostavi religijo in še zlasti vzpon krščanstva kot veziva med rimsko in barbarskimi kulturami. Nato se pozornost usmeri k novo oblikovanim etničnim skupinam in prišlekom, kot so bili Franki ali Langobardi. Prek

Merovingov ter Karla Velikega, ki je oživil idejo o vseobsežnem, enotnem 'rimskem' cesarstvu, dosežemo obdobje novih velikih preseljevanj in osvajanj v 9. in 10. stoletju, ki so povzročila nove pretrese.

Razstava je torej zasnovana kronološko, vendar tudi tematsko: medtem ko potujemo v času, se posamezne sobe osredotočajo na razne vidike obravnavanih obdobj. Periodično naletimo na preglednice rimskih cesarjev in pozneje drugih vladarjev; v sobi z upodobitvami cesarjev najdemo na primer zlat doprsni kip Marka Avrelija iz Avenchesa v Švici (2. stoletje), enega redkih cesarskih kipov iz dragocene kovine, ki je ubežal pretopitvi. V sobah z motivi-ko verskega in posmrtnega življenja lahko izpostavimo nekaj nagrobnih stel z izjemno natančnimi in individualnimi upodobitvami pokojnikov (domačinov) ter kipe in figurice lokalnih božanstev (galska boginja Epona, romaniziran galski bog s kladivom, bikec s tremi rogovi). Začetki vzpona krščanstva so predstavljeni z odlomki iz Konstantinovega milanskega in Teodozijevega solunskega edikta, kot tudi s predmeti, v katerih se krščanstvo marsikdaj prepleta s pogansko antično ikonografijo. Taki primeri so »sarkofag z Dioskuroma« iz četrtega stoletja, kjer se poleg Kristusovega čudeža s hlebi kruha in ribami ter Petrovega prestola pojavita mitološka dvojčka Kastor in Poluks, ali številni krščanski nagrobni mozaiki iz Afrike, ki nadaljujejo tamkajšnjo bogato mozaično tradicijo iz antike.

Znotraj posameznih sob so eksponati navadno organizirani po geografski provenienci. Področja so predstavljena z izdelki, ki jih običajno

srečujemo na razstavah o starejših obdobjih – z orožjem, posodjem, nakitom, okrasnimi predmeti –, v njihovi množici pa se izlušči dvojje značilnosti: nekatere značilne oblike germanske umetne obrti ter osupljiva tehnična dovršenost, minucioznost in lepota izdelkov. Ena najznačilnejših oblik, zastopana v malone vsaki vitrini, je ločna fibula, značilna pa je tudi krasitev zlatih sponk in drugih predmetov z almandini, drugim (pol) dragim kamenjem in barvnim steklom. V zvezi s tem omenimo, da imamo primerljive najdbe tudi na slovenskih tleh, čeprav Slovenija na beneški razstavi žal ni zastopana. V letih 2004 in 2005 so na primer v Kranju našli ženska grobova, ki prinašata značilen nakit Alemank iz 6. stoletja po Kr. in Langobardk iz 7. stoletja; najdene ločne fibule, almandinaste sponke, zapestnica in drug nakit ne zaostajajo za primerki z beneške razstave. Od drugih predmetov na razstavi pa ne moremo mimo srebrnega in delno zlatega cizeliranega posodja, zlasti pladnjev in krožnikov, ki niso samo mojstrsko izdelani, ampak tudi presenetljivo dobro ohranjeni.

Medtem ko sta vhodna avla in prvo nadstropje Palazza Grassi posvečena obdobju od 1. stoletja pr. Kr. do začetka 5. stoletja po Kr., je drugo nadstropje namenjeno 5.–10. stoletju. Tu so z bogatimi najdbami predstavljena ljudstva, ki so se v tem času uveljavljala in spopadala na posameznih področjih zahodnorimskega cesarstva: Huni, Vzhodni in Zahodni Goti, Vandali, Avari, Langobardi, Arabci z Vzhoda in seveda Franki. Med frankovskimi eksponati je zanimiv prestol kralja Dagoberta iz 7. stoletja, pod katerim je merovinška dinastija dosegla vrhu-

nec; ta prestol je svojevrstno utelešenje rimske dediščine v 'barbarskem' srednjem veku in njenega preživetja še daleč v novi vek, saj je zasnovan po vzoru rimskega kurulskega sedeža (s pozneje dodanimi naslonjali za hrbet in roke), ob pomembnih priložnostih pa ga je uporabljal še celo Napoleon.

Po Karlu Velikem se razstava počasi sklene s prelomom tisočletja, ko so selitve prenehale in se je prebivalstvo ustalilo, vmesni pretresi pa so izrisali novo podobo Evrope: Vikingi so postali gospodarji Normandije, Madžari so se pokristjanili ... V zadnjih sobah se že pojavijo kodeksi, med njimi evangeliar škofa Notgerja iz Liègea, ki velja za nesporno mojstrovino srednjeveške umetnosti. V slonokoščeni ploščici na tem evangeliarju, kakor tudi v evropski umetnosti s konca

tisočletja nasploh, spet opazimo izrazitejšo aluzije na rimsko dobo, ki so v prejšnjih stoletjih nekoliko zamrle.

Razstava *Rim in barbari* je torej ambiciozen projekt mogočnih razsežnosti, tako časovnih kot prostorskih. Za obiskovalca, ki ni seznanjen z obravnavanimi zgodovinskimi obdobji, so razlage na stenah morda nekoliko preskope (naknadno si sicer lahko zapolni bele lise z branjem štirikilogramskega kataloga), toda po drugi strani je naval podatkov in vizualnih vtisov tolikšen, da bi si bilo razstavo smotrno ogledovati po etapah. Vsak obiskovalec, strokovnjak ali laik, pa odide bogatejši – ne le za množico novih stvarnih podatkov, ampak tudi za izkušnjo velikega razkošja in lepote.

Nada Grošelj

Trirogi bik. 2.–3. stol. po Kr. Cutry, Francija (vir: Roma e i barbari: Exhibition Guide / Ausstellungsführer (Benetke: Palazzo Grassi, 2008), 23).